

O istinskom i lažnom nacionalizmu

sergej nikolajević trubeckoj

Nije teško videti, da svi razmotreni vidovi lažnog nacionalizma dovode do praktičnih posledica pogibeljnih za nacionalnu kulturu. Prvi vid dovodi do nacionalnog obezličenja, do denacionalizacije kulture; drugi — zatiranju čistoće roda u nosiocima date kulture, a treći zastoju kao naveštaocu smrti. Samo se po sebi razume da su naša posebna razmatranja vidova lažnog nacionalizma u stanju da se mešaju u raznovrsne tipove nacionalizma.

Odnos čoveka prema kulturi svog naroda može da bude dovoljno različit. Kod romanogermana taj se odnos određuje posebnom psihologijom, koju je moguće nazvati egocentričnom. »Čovek s veoma izraženom egocentričnom psihologijom sebe smatra agnostičkim centrom vaseljene, vencem sazdanja, najboljim, najsavršenijim od svih suštastava. Od dva različita suštastva, ono koje je njemu bliže, njemu više sliči — bolje je, a ono koje se udaljava od njega — lošije je. Po tome, svaka postojeća grupacija bića kojoj čovek pripada, kod njih se priznaje za najsavršeniju. Njegova porodica, njegov rodoslov, njegovo pleme, njegova rasa — bolje su od svih ostalih njima sličnih.« (Evropa i Čovečanstvo, Sophia, 1920, str. 6). Budući da su romanogermani savsim prožeti tom psihologijom, svu svoju procesnu kulturu zemaljske kugle zasnivaju baš na njoj. Za njim su odatile moguća dva vida odnosa prema kulturi; bilo priznanje da se višom i savršenjom kulturom u svetu pojavljuju kultura tog naroda kom pripada dati »procenjujući« subjekt (Nemac, Francuz itd.), bilo da se kao venac savršenstva javlja ne samo delimična raznolikost, nego sva opšta suma s njom srodnih, likom najbližih kultura, sazdanih u oblasnom delovanju svih romanogermanskih naroda. Prvi vid u Evropi nosi naziv uskog šovinizma (nemačkog, francuskog, itd.). Drugi vid bi bilo najispravnije označiti kao »opštelenromanogermanski šovinizam«. Isto tako, romanogermani su u to bili uvek toliko naivno uvereni, da su samo oni — ljudi, da su sebe nazali »čovečanstvom«, svoju kulturu »opštelenjudskom civilizacijom«, i — na kraju — svoj šovinizam — »kosmopolitizmom« (tamo, str. 13).

Što se tiče neromanogermanskih naroda koji primaju »evropsku« kulturu, oni zajedno s kulturom obično usvajaju od romanogermana i ocenu te kulture, podajući se obmani neispravnih termina »opštelenudska civilizacija« i »kosmopolitizam« što maskiraju usko-etnografski sadržaj adekvatnog razumevanja. Zahvaljujući tome, kod takvih naroda procena se kulture ne gradi na egocentrizmu, nego na nekom sveopštem »ekscentrizmu«, tačnije — na »evropocentrizmu«. O tome kakvim pogibeljnim posledicama mora neumitno da odvede taj evropocentrizam svih europeizovanih neromanogermana, govorili smo na drugom mestu (Evropa i Čovečanstvo, gl. IV).

Da bi se izbavila od tih posledica, inteligencija evropeizovanih neindogermanskih naroda može jedino da učini koreniti prevrat u svom saznanju, u svojim metodama ocenjivanja kulture, jasno shvativši da evropske civilizacije nije opštelenudska kultura, nego tek kultura određenih etnografskih svojstava, kultura romanogermana za koje se ona i pojavljuje kao obavezna. U rezultatu tog prevrata mora se na korenit način izmeniti odnos evropeizovanih neromanogermanskih naroda prema svim problemima kulture, a staro evropocentrično vrednovanje mora da se zameni novim, koje počiva na sasvim drugaćijim osnovama.

Dužnost svakog neromanogermanskog naroda sastoji se u tome, da (kao 1) spreći svaki sopstveni egocentrizam, i (kao 2) da se ogradi od obmane »opštelenudske civilizacije«, od streljenja u kojem bi se podrazumevalo da se bude »savremeni Evropljanin«. Tu dužnost moguće je uboličiti kroz dve izreke: »pozna samoga sebe« i »budi sam svoj«.

Borba sa sopstvenim egocentrizmom moguće je samo pri samopoznavanju. Istinska samopoznatost ukazuje čoveku (ili narodu) njegovo mesto u savremenom svetu, pokazuje mu da on nije središte vaseljene, nije pupak zemlje. Ali, to će ga samopoznavanje privesti i postignuti ljudske prirode (ili naroda) uopšte prema takvom pojašnjavanju, da nije samo sebe poznavajući subjekat, nego niti iko drugi od njemu slični — središta ili vrhunac. Od dočekivanja svoje sopstvene prirode, preko produbljivanja samopoznajanja čovek ili narod prolazi prema saznanju jednake dragocenosti svih ljudi i naroda. A izvodom iz takvih dometa javlja se zasnivanje svoje samobitnosti, streljenje da se bude sam sobom. I ne samo streljenje, nego i umeće. Samo onaj koji nije upoznao samog sebe, ne može, ne ume da bude sam sobom.

Tek kada postigne svoju prirodnost, svoje suštstvo, sa savršenom jasnošću i punim, čovek je sposoban da ostane samobitnim, ne stupajući ni za časak u protivrečnosti sa samim sobom, ne obmanjujući ni sebe ni druge. I sam u toj ustanovljenosti sloge u celini ličnosti na osnovu jasnog i punog znanja prirode te ličnosti, i sastoji se viša dokučenost slave na zemlji. U tome se, takođe, sastoji i suštstvo prirodnosti (izvornosti), ukoliko se pri istinskom samopoznaju, pre svega s neuobičajenom jasnošću, razaznaje glas savesti, a tako će živući čovek neprestano biti naravstveni (nezivući) nikada ne stupajući u protivrečje samom sebi, i vazda će biti iskren. U tome je i duhovna lepota kao visoka dokučenost za određenog čoveka, dok po odsustvu istinskog samopoznaju obmane i unutrašnja protivrečnost uvek neizbežno čoveka čine duhovno bezličnim. U tom se samopoznaju zaključuje i viša dostupnost mudrosti čoveku, kako praktička, žitljiva, tako i teorijska, na način kako je svako drugačije znanje utvorno i sujetno. Na kraju već dostigavši samobitnost osnovanu po samopoznaju, čovek (i narod) može da bude uveret u to da zaista ostvaruje svoje naznačenje na zemlji, što se zaista i javlja kroz ono, čime je i zašto bio sazdan. Jednom rečju, samopoznaju je jedinstvena i najviša svrha čoveka na zemlji. To je svrha, ali u isto vreme i sredstvo.

Ta misao nije nova, nego veoma drevna. Nju je već iskazao Sokrat dvadeset tri veka unazad, pa ni Sokrat sam nije smislio svoje *ψωθί Δευτόν*, nego ga je pročito na natpisu hrama u Delfima. Ali, Sokrat je prvi jasno formulisao tu misao, prvi shvatio da je samopoznaju problem etike i logike, da je ono toliko delo pravilnog mišljenja, toliko i delo naravstvenog (čudorednog; duhostrojećeg) života. Životno pravilo: »pozna samog sebe« dajući svakom čoveku jedan i određen, ali po suštstvu svakom različiti zadatok, tako da je sled po tom spajjanju (sintezi) sa saobraćajućima, subjektivnim (podmetnutim, ispostavljenim) i apsolutnim (neuslovijenim, bezuslovnim) ili sveopštim — najsličniji tome da postanu unutarvremenim i unutarprostornim načelom, jednako prihvatljivim za sve ljude bez obzira na narodnost i istorijske epohе. To načelo ostaje na snazi za sva vremena, i pritom, za sve narode. Ne bi bilo teško dokazati da nijedna od postjećih religija na zemaljskoj kugli ne poriče i ne

isključuje živo pravilo Sokratovo, a neke ga religije potvrđuju i produbljuju; te bi bilo moguće pokazati da se i većina nereligioznih pojma potpuno uživljava u ovo načelo.¹ Ovo bi nas odvelo veoma daleko i odvuklo nas od neposredne svrhe rasudivanja.

Važno je da se primeti kako rezultati samopoznaju mogu da budu različiti, ne samo u zavisnosti od sebe poznavajućih individua, već i od stepen a i vrste samog poznanja. Rad hrišćanskog podvizišnika koji se sastoji u prevladavanju ogrebovljenosti, i u streljenju da se bude takvim — kakovim je Bog sazdao čoveka — po suštstvu jeste samopoznanje proizvodivo po vodenosu od blagodati i pri neprestalnoj molitvi. Ono ne privodi čoveka samo naravstvenom (etičkom) savršenstvu, nego i mističkom prizrenju u smisao bitja i zdanja sveta. Sokratovo samopoznanje, lišeno konkretnog metafizičkog sadržaja, privodilo je skladu lične psihike, mudrosti govora, isto tako izvesnoj prozorljivosti u životnim pitanjima, a takođe i pri punom agnosticizmu u metafizičkim pitanjima. Kod jednih samopoznaju protiče uz silno preovladavanje logičke refleksije, a kod drugih uz odlučujuće sudelovanje iracionalne intuicije. Obično su forme samopoznanja raznobrazne. Jedino je važno da se u rezultatu dobije jasna ili više-manje potpuna predstava o samom sebi, jasno znanje svoje prirode i udeonštva u ukupnosti svakog sastojka, svake pojave, te prirode u njihovoj opštoj medusobnoj povezanosti.

Ne odnosi se sve do sada rečeno samo na individualno, već i na kolektivno samopoznanje. Ako je jedino do razmatranja naroda kao psihološke celine, kao izvesne kolektivne ličnosti, za to je potrebno da se prizna kao neka moguća i obavezujuća vrsta samopoznaju. Samopoznaju je logički povezano sa razumevanjem ličnosti; tamo gde je ličnost može, i dužno je, da bude samopoznaju. I ako se u sferi delimičnog ljudskog života samopoznaju javlja kao sveobuhvatajuća svrha, koja putem sebe iscrpljuje svu ljudskoj jedinku dostupnu sreću, svu njemu postiživu naravstvenost, duhovnu lepotu i mudrost, to se takvim sveopštim načelom ono javlja za kolektivnu ličnost naroda. Osobenost te ličnosti zaključuje se po tome, da narod živi vekovima i tokom tih vekova postojano se menja, tako da se rezultati narodnog samopoznaju jedne epohе više ne javljaju kao stvari za sledeću epohu, kako bi uvek sačinjavali izvestan temelj, ishodništu tačku svakog novog samopoznavajućeg rada.

»Poznaj samog sebe« i »budi svoj« — to su dva aspekta jednog te istog postavljanja (stvari). Na unutrašnji način istinski samopoznaju izražava se u skladnom samobitnom životu i delatnosti neke ličnosti. Za narod, to je samobitna nacionalna kultura. Narod je poznao sam sebe ako njegova duhovna priroda, njegov intelektualni karakter nalazi sebe u najpunijem i žarkom izrazu u samobitnoj nacionalnoj kulturi; a ta je kultura u potpunosti harmonična, tj. njeni odeleni delovi ne protiveće jedan drugom. Sazdanost takve kulture javlja se istinitom svrhom svakog naroda, upravo kao i svrha posebnog čoveka pripadnog datom narodu; javlja se kao dostignuće takvog načina života u kojem bi se sasvim jarko i harmonično

ovapločivala njegova samobitna duhovna priroda. Oba ta zadatka, zadatak naroda i zadatak svakog posebnog individuma koji ulazi u sastav naroda, na najtešnji su način povezani, uzajamno dopunjavaju i uslovjavaju jedan drugog.

Radeći nad svojim sopstvenim, individualnim samopoznajem, svaki će čovek da se pozna među predašnjima, i kao predstavnik datog naroda. Duševni život svakog čoveka uvek u sebe uključuje izvesne sastojke rodne psihike i duhovni lik svakog posebnog predstavnika datog naroda, sadržavajući u sebi neizmenljive crte nacionalnog karaktera u različitim, gledano individualno, sjedinjavanjima jednih s drugima i s crtama sa većim udelom (individualnim, familijarnim, rođoslovnim).

Sve te nacionalne crte u njihovoj opštijoj vezi s datim individualnim karakterom pri samopoznaju nalaze za sebe potvrdu, i zajedno s tim se oblagorodjuju. Ukoliko neki čovek poznajući sam sebe počinje da »vistvuje sam sobom«, on se trajno uspostavlja i kao jarki predstavnik svog naroda. Njegov život, budući da punim i skladnim izrazom osaznane samobitne individualnosti (postoji), neizbežno ovapločuje u sebi i nacionalne crte. Ako se taj čovek zanima stvaralačkim kulturnim radom, njegovo će stvaranje, noseći na sebi pečat njegove ličnosti, biti neizbežno obojen tonom nacionalnog karaktera, a u svakom slučaju, tom karakteru neće protivrečiti. Ali, ne bude li čovek o kome je reč, aktivno učestvovao u kulturnom stvaranju, već samo pasivno usvajao rezultate tog stvaranja ili učestvovao kao izlagač u izvesnoj oblasti kulturnog života svog naroda — i u tom je slučaju stoji činjenica jarkog i punog ovapločenja izvesnih crta nacionalnog karaktera u njegovom životu i delatnosti; te će trajno odolevat isticaju i silovanju opštenacionalnog tona svojstva nekog naroda. A svojstvo je ono što nadahnjuje tvorcu kulturnih dragocenosti, što mu daje zadatke i gradu za stvaranje. Na taj način individualno samopoznanje ospozljeno je samobitnošću nacionalne kulture, samobitnošću koja se, kako smo kazali pojavljuje kao korelat nacionalnog samopoznanja.

Važi i obrnuto, samobitna nacionalna kultura sama odgovara individualnom samopoznanju pojedinih predstavnika datog naroda. Ona im olakšava poimanje i poznanje tih crta njihove individualne psihičke prirode, koje služe pojavljujnjima opštег nacionalnog karaktera. Premda se u istinskoj nacionalnoj kulturi sve takve crte nalaze u snažnom i oslabljenom ostvarenju, što dozvoljava svakom individuumu da ih nade sam u sebi s velikom lakoćom, i poznaje (kroz kulturu) u njihovom istinskom vidu. Nacionalna kultura svakom članu date nacionalne celine dozvoljava da bude i ostane svoj, prebivajući u isto vreme u postojanom opštenju sa svojim sumpotnicima. U takvim uslovima čovek može potpuno iskreno da uzima učešće u kulturnom životu svog naroda, ne krijući dušu, ne pretvarajući se pred drugima ili pred samim sobom time, čime on zapravo nikada nije bio i neće biti.

Kao što se iz svega ovog vidi, između individualnog i nacionalnog samopoznanja postoji najtešnja unutrašnja veza i postojano uzajamno dejstvo. Što više u datom narodu ima ljudi koji poznaju sami sebe i postaju sami svoji — tim uspešnije u njemu teče rad na nacionalnom samopoznanju i sazdanju samobitne nacionalne kulture, što se u svom poretku pojavljuje kao zalog uspešnosti i intenzivnosti samopoznanja individuma. Samo po sličnosti takvog uzajamnog dejstva između individualnog i nacionalnog samopoznanja, moguća je pravilna evolucija nacionalne kulture. Inače, ova poslednja može da se zaustavi na izvesnoj tački, te se tada menja kao nacionalni karakter koji se slaje sa pojedinim individualnim karakterima. U tom slučaju sav smisao samobitnosti i nacionalne kulture propada. Kultura zatire živ odjek u psihičkih svojih nosilaca, prestaje da bude ovapločenje nacionalne duše i preokreće se u tradicionalno laskanje i licerjerje, sposobna samo da zanese, ali ne i da iznese individualno samopoznanje i individualnu samobitnost.

Ako se priznaje da se kao viši zemaljski uzor čoveka javlja puno i savršeno samopoznanje, to sleduje da se prizna, da samo ona kultura, koja može da odgovara takvom samo-

poznanju jeste istinita. Stoga, da bi odgovorila individualnom samopoznaju, kultura je dužna da u sebi ovaploti spomenute psihičke sastojke, koji se za sve ili većinu ličnosti javljaju kao opšti, i da u toj kulturi sudeluju, u ukupnosti sastojaka nacionalne psihologije. Pri tome, kultura je dužna da snažno ovapločuje takve sastojke pojavljuvanjem, premda, čim žarkije oni budu ovapločeni svakom će individuumu biti lakše da ih pozna kroz kulturu u samom sebi. Drugačije kazano, jedino celosna samobitna nacionalna kultura jeste trajna, samo ona odgovara etičkim, estetskim i štavišćem utilitarnim potrebama koje se postavljaju pred svaku kulturu. Ako čovek samo tada može da bude priznat kao zaista mudar, dobrodelenat, lep i pošten, kada je »poznao sam sebe i postao sam svoj«, to je isto tako primenljivo i na narod. A »biti svoj« u primeni na narod znači imati »samobitnu nacionalnu kulturu«. Ako se od kulture zahteva da ona daje »krajnju pravčnost većini ljudi«, stvara se zbog toga ne menjaju. Istinska se pravčnost ne zaključuje po udobnosti, niti u zadovoljavanju tih ili drugih delimičnih potreba, već u ravnoteži, harmoniji svih sastojaka duševnog života (u tom smislu i »potreba«) međusobno. Sama po sebi, nikakva kultura ne može da čoveku izruci takvu pravčnost. Ona ne leži van čoveka, već u njemu samom, a samopoznanje je jedinstven put u njenom dostizanju. Kultura može jedino da pomogne čoveku da postane pravčan iznoseći mu rad na samopoznanju. A to da učini može samo u slučaju bude li takva, kakvom smo je u višem smislu odredili — u potpunosti i snažno samobitnom.

Itako je kultura dužna da za svaki narod bude drugačija. U svojoj nacionalnoj kulturi svaki je narod obavezan da snažno ispolji svu svoju individualnost, ne bi li se svi sastojci te kulture uskladili jedni s drugim, budući da su obojeni u jedan opšti nacionalni ton. Različitost nacionalnih kultura treba da budu time jače, što su jače razlike nacionalnih psihologija koje nose posebni narodi. Kod naroda bliskih po svom nacionalnom karakteru, i kulture će da budu shodne. Ali, opšteliudska kultura, jednaka za sve narode — nemoguća je. U drećavoj šarolikosti nacionalnih karakteristika i psihičkih tipova, takva »opštěčevanska kultura« pre bi se svela na zadovoljavanje čisto materijalnih potreba, uz puno zanemarivanje duhovnih potreba, pre bi svim narodima naturalna oblik života koji proističe iz nacionalnog karaktera, neke pojedinačne etnografske karakteristike. I u tom, i u drugom slučaju, ta »opšteliudska kultura« ne bi odgovarala potrebama postavljenim u svakoj izvornoj kulturi. Ona ne bi nikome donela istinsku slavu.

Stremljenje ka opštěčevanskoj kulturi, na taj je način dužno da bude otklonjeno. Obrnuto, stremljenje svakog naroda da sazda svoju sopstvenu nacionalnu kulturu, nalazi za sebe potpuno moralno opravdavanje. Svaki kulturni kosmopolitizam ili internacionalizam zaslužuje rešenost osude.

Jednako tako, nije svaki nacionalizam logički i moralno ispravan. Postoje razni vidovi nacionalizma, od kojih su jedni lažni, drugi pak istinski, i samo istinski nacionalizam se javlja kao bezuslovno zasnivajuće načelo vodenja naroda.

Iz prethodnog proizhodi, da samo takav nacionalizam, koji je istinski, moralno i logički opravdan, može da bude priznat ako priorišće iz samobitne nacionalne kulture ili je upravljen ka takvoj kulturi. Misao o takvoj kulturi treba da upravlja svim delovanjima istinskog nacionaliste. Nju on neguje, za nju se borii. On je dužan da podržava sve što može da odgovara samobitnosti nacionalne kulture, a sve što može da joj smeta dužan je da otkloni.

Takođe, ako stvarnim oblicima nacionalizma pridemo sa odgovarajućim merilom, lako ćemo se ubediti da nacionalizam u većini slučajeva ne biva istinskim, već lažnim.

Više od svega, susreću se takvi nacionalisti, za koje je samobitnost nacionalne kulture njihovog naroda savršeno nevažna. Oni se usmeravaju samo prema tome, da njihov narod što više zadobije državnu samostalnost, nebi li time bio priznat medju »velike« narode, »velike« države, kao punopravni član »porodice državnih naroda« i u svom obeležju u svemu već imao sličnost sa tim »velikim narodima«. Taj

se tip susreće kod raznih naroda, ali se veoma često pojavljuje kod »malih«, pritom ne-romanogermanskih, poprimajući posebno iskrivljeno obliće, štaviše formu karikature. U takvom nacionalizmu samopoznanje ne igra nikakvu ulogu, premda njegovi pobornici ne žele da budu »sami svoji«, nego baš obrnuto — da budu »kao drugi«, »kao veći«, »kao gospoda«, a da ni na trenutak nisu ni veći, niti gospoda. Kada se istorijski uslovi tako usklade, da neki narod podpadne pod vlast ili ekonomsku zavisnost drugog, njemu potpuno stranog naroda po duhu, a samobitnost nacionalne kulture ne može da se sazda bez oslobađanja od političkog ili ekonomskog nasilja tudina, stremljenje emancipaciji, državničkoj samostalnosti, javlja se kao sasvim osnovano, logično i moralno opravданo. Sleduje da se vazda pamti kako je to stremljenje opravданo, sem u slučaju kada se javlja u ime samobitnosti nacionalne kulture, iako je državničko nezavisnost kao samocilj besmislena. Kod nacionalista, međutim, o kojima je reč, državnička nezavisnost i velikodržavnost preokreće se u samocilj. Zarad toga se bezmalo prinosi na žrtvu samobitna nacionalna kultura. Zbog toga da bi njihov narod sasvim nalikovao na »savremeni evropski«, nacionalisti takvog tipa teže da narodu natovore ne samo savršeno mu po duhu strane forme romanogermanskog državništva, prava i gospodinstva (ekonomije), nego i romanogermanske ideologije, umetnosti i materijalnih suština. Evropizacija, stremljenje prema tačnom sverproizvodjenju u svim oblastima života opště-romanogermanskog šablona, na kraju krajeva dovodi do potpunog potiranja svake nacionalne samobitnosti, te kod naroda rukovodenog takvih nacionalistima, vrlo brzo ostanje samobitnim jedino ozlogašeni »jezik roda«. Da smo i taj poslednji ostatak »državnog jezika« prikazali kao nov, jasno je po sličnosti sa stranim razumevanjima i oblicima važenja, te to snažno ukazuje na posedovanje ogromne količine romanogermanizama i trapavih neologizama. Na kraju krajeva, oficijelni »državni« jezici mnogih malih država, koje su stupili na takav put nacionalizma, iskazuju se kao ne razumljivi za šire narodne slojeve, koji još nisu uspeli da se denacionalizu i obezlige do stepena »demokratije uopšte«.

Jasno je da takav vid nacionalizma, koji ne stremi nacionalnoj samobitnosti i tome da sam narod postane svoj, već samo po podražavanju sa postojećim u »velikim državama« — otud i ne može da bude priznat za istinski. U njegovoj osnovi ne leži samopoznanje, već plitka sujeta koja se javlja kao antipod istinskog samopoznanja. Termin »nacionalno samopredeljenje«, kojim vole da operišu predstavnici tog vida nacionalizma, osobito kad pripadaju nekom od »malih naroda«, u stanju je jedino da dovede u zabludu.

U samoj stvari ničeg »nacionalnog« i nikakvog »samopredeljenja« u toj nastrojenosti umova nema, i stoga uopšte ne čudi da se sa socijalizmom tako često udružuje »samostavljanje« (samoučutkivanje), koje u sebe uvek uključuje elemente kosmopolitizma, internacionalizma.

Drugi vid lažnog nacionalizma pojavljuje se u ratničkom šovinizmu. Ovde se stvar svodi na stremljenje da se jezik i kultura svog naroda rasprostrane na što je moguće veći broj stranaca, iskorenjujući kod njih svaku nacionalnu samobitnost. Lažnost tog vida nacionalizma jasna je bez posebnih objašnjenja. Tako je samobitnost određene nacionalne kulture celosna, ukoliko se harmonizuje sa psihičkim oblikom njenih sazdaratelja i nosilaca. Kada se kultura prenosi na narod sa stranom psihičkom usklađenošću, propada sav smisao njene samobitnosti i menja se sama ocena kulture. U ignorisanju te korelativnosti svake date forme kulture, s njenim definisanim etničkim subjektom, dolazi se do osnovne zablude agresivnog šovinizma. Taj je šovinizam osnovan na sujeti i poricanju ravnopravnosti naroda i kultura; rečju — na egocentričkom samouveličavanju, te je nezamisliv uz šire nacionalno samopoznanje, i stoga se takođe javlja kao suprotnost istinskog nacionalizma.

Posebnom formom lažnog nacionalizma sledi da se prizna i taj vid kulturnog konzervativizma, koji umetno poistovećuje nacionalnu samobitnost sa nekim kulturnim vrednostima već sazdanim u prošlosti ne dopuštanju izme-

ne, premda su suštastvene forme prestale javno da zadovoljavaju u ovapločivanju nacionalne psihike. I u tom slučaju, savršeno isto kao kod agresivnog šovinizma, ignoriše se živa veza kulture sa psihikom njenih nosilaca u svakom datom momentu, a kulturi se pridaje apsolutno značenje, nezavisno od njenog odnosa prema narodu: »ne kultura za narod, već narod za kulturu«. Time se opet prazni moralni i logički smisao samobitnosti, kao korelata ne-savladivog i neprestanog nacionalnog samopoznanja.

Nije teško videti, da svi razmotreni vidovi lažnog nacionalizma dovode do praktičkih posledica pogibljenih za nacionalnu kulturu.

Pri vi dvođi do nacionalnog obezličenja, do denacionalizacije kulture; drugi — zatiranju čistoće roda u nosiocima date kulture, a treći zastaju kao naveštacu smrti.

Samo se po sebi razume da su naša posebna razmatranja vidova lažnog nacionalizma u stanju da se mešaju u raznovrsne tipove nacionalizma. Medusobno, svi oni poseduju tu oštru crtu da se uopšte ne zasnivaju na nacionalnom samopoznaju u određenom smislu te reči. Ali, već i te raznopravnosti nacionalizma, koje bi čak i proistekle iz nacionalnog samopoznanja, i na njima zasnivale samobitnu nacionalnu kulturu, nikada ne bi bivale istinite. Stvar je u tome, da se samo samopoznanje shvata veoma usko i nepravilno izvedi. Često istinskom samopoznaju smeta nekakav znak koji je određeni narod sebi odneku pripelio i od njega se ne odvaja. Tako, na primer, usmeravanja kulturnog rada Rumuna jeste u značajnom stepenu uslovljeno time, da oni smatraju sebe »romanskim narodom«. Na toj osnovi koja prožima (kulturne) sastojke iz kojih se sadzala rumunska nacionalnost, leži kao tačan vid da je to u veoma staro vreme bio tek manji odred rimskih vojnika. Isto tako, i savremeni grčki nacionalizam, budući da je po suštastvu smešan vid lažnog nacionalizma, svoju lažnost pojačava još i jednostranim pogledom Grka na svoje sopstvene poreklo — jer je u stvari smešta nekoliko etničkih grupacija, nastalih zajedno s drugim »balkanskim« narodima u celokupnom redu opštih etapa kulturne evolucije, dok oni same sebe isključivo gledaju kao potomke drevnih Grka. Takve su aberacije zavisne isključivo od samopoznaju svih tih slučajeva koji se ne izvode organski, te se ono ne javlja kao izvor datog nacionalizma, već samo kao namera istorijskog zasnivanja samozaštitujućih i šovinističkih nastojanja tog nacionalizma.

Obrađa različitim vidova lažnog nacionalizma kontrastno potvrđava to, kakav je dužan da bude istinski nacionalizam. Proističući iz nacionalnog samopoznanja, sav se on osnova na priznavanju neophodnosti samobitne nacionalne kulture, tu kulturu ističe kao viši i svoj jedinstveni zadatak pri proceni svake pojave u oblasti unutrašnje i spoljne politike; svaki istorijski trenutak života datog naroda uvek s tačke posmatranja tog glavnog zadatka. Samopoznanje mu dodeljuje karakter izvesne samodovoljnosti, braneći mu nasilno nametanje date samobitne kulture drugim narodima, kao i robovsko podržavanje drugog naroda, tuđeg po duhu, čim god da je on u prestižnoj prednosti u određenoj antropogeografskoj zoni. U svoj odnos prema drugim narodima, istinski je nacionalist lišen svake nacionalne sujetne ili častoljublja. Gradeći svoj pogled na svet na samodovoljnosti samopoznanja, uvek će biti načelnog miroljubiv i trpežljiv prema svakoj stranoj samobitnosti. One će biti strane i umetničkim nacionalnim ostvarenjima. Postigavši sa velikom jasnošću i punoćom samobitnu psihiku svog naroda, on će sa osobitom istaćuću ulivati i iz svakog drugog naroda sve crte koje sliče njegovim sopstvenim. I, ako je drugi narod naumio da dà nekoj od tih crta uspeo ovapločenje u vidu neke kulturne vrednosti, istinski nacionalist i ne pomisla da pozajmi tu vrednost, da bi je prilagodio opštem inventaru svoje samobitne kulture. Dva bliska naroda po svom karakteru, živeći u medusobnom opštenju i oba rukovodenja istinskim nacionalistima, uvek će posedovati medusobno sasvim sličnu kulturu usled takve slobodne razmene u obostranosti kulturnih vrednosti. Ali, to kulturno jedinstvo načelno se razlikuje od njihovog umetničkog jedinstva, koje se javlja kao re-

zultat stremećeg rada nekog od predstavnika medusobno saživljenih naroda.

Ako u svetu svih tih opštih rasudivanja počnemo da razmatramo vidove ruskog nacionalizma koji su do sada postojali, biće možda pruženi da priznamo da istinskog nacionalizma u poslepetrovskoj Rusiji nije bilo. Većina obrazovanih Rusa uopšte nisu želeli da budu »sami svoji«, nego da budu »savremeni evropeji«, otud što Rusija, ne gledajući na njene želje, ni-

je mogla da postane savremena evropska država. Mnogi od nas prezirali su svoju »zaostalu otadžbinu«. Zato se većina ruske inteligencije klonila svakog nacionalizma. Drugi su se imenovali nacionalistima, ali su u stvari pod nacionalizmom razumevali jedino streljene velikodržavlju, kao spoljnoj ratničkoj i ekonomskoj moći i blistavom međunarodnom položaju Rusije. Za te ciljeve smatrali su neophodnim, da je najbolje približavanje ruske kulture zapadnoevropskom obrascu. Ali, za taj robovski odnos prema zapadnim obrascima, kod nekih ruskih »nacionalista«, osnivana je potreba za »rusifikacijom« koja se svodi na pootčenost prelaženja u pravoslavlje, pružajući uvođenje ruskog jezika i menjanje stranih geografskih naziva, sa više ili manje neodgovarajućim ruskim. Sve se to činilo samo radi toga, što tako postupaju Nemci »a Nemci, to je narod kulture«.

ko se vraća slobodan ristić

BORHESOV KRAJ

Odzvanja li jutro? Dijamantnim rezacem provalnik na hrpi papira: beže sinko oduvek želja da znamenitim mačem vitlam osom sveta, ja, varvarin. Ko

*privoli me bludu bez mitskog sjaja?
Vreme korice slavom opšiva, ali vez
je slab, beskrvnom se ogleda ta graja,
hipoteka insekata. Budućnosni razrez*

*tako vidljiv biva alhemijom maglene
utrove sveta. Ko od velikih to izgovori?
Ko povika: ljubav? Ko: crvi? Ako zapadene*

*reči opet... prenut mladih gotov u mori
na ishitrenost. Čudno me gledaju zene
njegove, ako ne bude hteo sef da otvori...*

SINESTEZIJA MILJENIKA

*MM na kalendaru za neku posleratnu
godinu, sva čista od stopala do pazuha,
nadlaktica skriva pola lica. Zlatnu
kosu tada još nije imala. Bez ruha*

*na sebi, gled isti beše kao posle kad
se nije snašla pokazujući prstom. Svi su
zurili, fotografijasto tajanstvo nikad
ne otriše. Ni laici slavni bili nisu.*

*A ja? Električno hendriksovskog uha,
jesam li ustini doživljena granica
pričina izlaska iz životinjskog njuha*

*Meri? Gledajući te, dugi urlik žica,
priznajem li kako sam moguća natruha
da je oblik tvoj prorušena svetica?*

CREATION DU MONDE

*U prepodnevu skupčani na smetlištu
dok pričaju o Vrtu koji je cela
simetrija nalik su na uvela
prividenja na Boša. Oči središtu*

*nekom unutra hrle. Ono izranja
u njihovim utrobama, glad
im usmerava svetu lutnja
žudnoj slini zbog koje sad*

*su drugde prisutni. Ročištu
se umaci ne može. Dugo veranje
prokljalog semana zatim pad,*

*od Vremena ništa drugo ne ištu
do iskliznuće svesti kojim manje
mrska je meda što im donosi jad*

BOŠ. VARIJACIJA

*Kako u kalupu prostora otkrio
bi plać da pokrene strunu nutritre:
tišinom? U zrake izlaska bi uvio*

*se, u čahuri, jasnom zazivu psine
utekao? Utroba semenom obavija
kičmu, bez srsa, žarom ugriza, zmija*

*ta penje se do visova, pažnju k ponoru
svrača. Zato je okret andeoskom zboru
tek batrganju u klaustrofobičnom moru*

Ponekad je takvo streljene da se bude nacionalistom poticalo otud, što su i Nemci — nacionalisti, te je poprimalo daleko dublje i sistematski-promišljene forme. Na način kako su Nemci osnovali svoje nacionalističko visokomerje zaslugama germanske rase po izgradnji kulture, naši su nacionalisti, takođe, smatrali da govore o nekoj samobitnoj ruskoj kulturi XX veka, naduvavajući do polukosmičkih razmera značenje svakoga, što bi se sasvim neznačno priklonio zapadnoevropskom šablunu oblikovanja, ili kao stvaraoca što služi Rusima, najavljujući do delanje »vrednim radom ruskog genija na polzu svetskoj civilizaciji«. Za gradivnu paralelu, un pendant pangermanizmu, bejaše stvoreni i »panslavizam«, a Rusiji se pripisivala misija objedinjenja svih »koji idu putem svetskog progresa« (reč — koja svoje značenje dobija iz primene na romanogermanski šablon). Svi slovenski narodi, radi toga, da bi slovenstvo (kao lingvističko shvatanje) moglo da zauzme »podobnije ili pre »prvenstvenije« mesto u »porodicu civilizovanih naroda«. To usmerenje zapadničestvujućeg slovenofilstva postalo je u Rusiji pomodno u vreme pred revoluciju, čak i u takvim krugovima, gde se reč nacionalizam ranije smatrala nedostojnjom.

Isto tako nije nužno da se smatra, kako je starije slovenofilstvo čista forma istinskog nacionalizma. U njemu nije teško primeti sva tri vrsta lažnog nacionalizma, o kojima smo prethodno govorili, pri čemu je u početku vladao treći, a kasnije prvi i drugi vid. Uvek se primećivala i sklonost, da se ruski nacionalizam ustanozi po obrazu i podobiju romangerman-skog. Zahvaljujući svim tim svojstvima, staro slovenofilstvo je neizbežno moralno da se izrodi, pritom ne uzimajući u obzir da je njegova usmeravajuća tačka bilo osećanje samobitnosti i načelo nacionalnog samopoznanja. Ti momenti, očigledno, bejahu nedovoljno jasno saznati i oblilikovani.

Istinski nacionalizam, tim načinom, celosno je osnovan preko samopoznaju i u ime samopoznaju potrebuje preustrojavanje ruske kulture u duhu samobitnosti, a do ovih vremena, u Rusiji je bio ideo tek pojedinaca. Kao društvena tekovina on još nije zaživeo. U budućnosti predstoji njegovo sazdravanje. Radi toga i predstoji kao nužan potpuni prevrat u saznanju ruske inteligencije, o kojem smo govorili na početku članka.

Књаз Срђен Николаевич Трубецкој. К проблеме руског самопознавања. Париз, 1927.

S ruskog Aleksandar M. Petrović

1 • Poznaj samog sebe — u suštini je kao životno pravilo zasnovano na izvesnom filozofskom optimizmu; na priznavanju da je istinska priroda čoveka (kao i svega sazdanja sveta) dobra, umorna i prelep, i da sve ružno u životu (zlo, bezčlost, besmislenost i stradanje) jeste plod ispadanja iz prirode, nedostatak čovekovog saznanja svoje istinske suštosti. Stoga je sokratsko pravilo bezuslovno neprimenljivo samo za zastupnike krajnjeg filozofskog pesimizma. Na primer, dosledni budisti koji svaku postojanje priznaje kao zlo u korenju, besmisleno, bezlično i povezano sa stradalništvom, a priori mora da odbaci Sokratov zahtev. Jedinstven izlaz za takvog budista pojavljuje se kao samoubistvo, necelisnodno sledenje učenje o seobi duša kao duhovno samoubistvo, uništenje svoje duhovne individualnosti (namartupa) tj. »nirvana« ili »prevazilaženje života i smrti bez ostatak« — po budističkoj terminologiji. Jednako tako, većina budista nisu savsim dosledni, i ograničavaju se samo na teorijsku priznavanje nekoliko osnovnih Budinih prepostavki. Praktično, oni se javljaju kao adepti moralno-nerazlikovanog politeizma i, kao takvi, sokratsko pravilo mogu da usvoje do izvesne granice.